

Sütő András emlékezete

MINDANNYIAN A „CSISZOLÓBAN”

ütő Andrással a személyes kapcsolataink akkor erősödtek barátsággá, amikor kineveztek sepsiszentgyörgyi színházigazgatónak.

Leváltóim a megyei művelődési élet vezetéséről valószínűleg azzal számoltak, hogy engem mint kívülről érkezőt hamarosan eltakarít a színházi belterjesség. Csalódtak!

A színháznál kitűnő társakra, barátokra leltem. A kortárs színpadi szerzők közül éppen Sütő András volt az egyik alapemberünk, kedvelt szerzőnk. A darabválasztások, szövegegyeztetések a személyes találkozások sorát eredményezték. A hatalom közös kijátszása csak rafinált eszközökkel sikerülhetett. Egymásban kölcsönösen bizalmas partnerre lettünk. A sepsiszentgyörgyi színház Sütő majdnem minden drámáját, vígjátékát bemutatta. Repertoárunk pillére a Sütő-sorozat volt, amely Tamási Áron darabjaival együtt a nemzeti tartás, a nyelvi megformálás révén óriási közönségsikerrel járt.

A Sütő-bemutatók kapcsán érdekes módon a botrányt nem a nagy vitadrámák, az *Egy lócsizár virágvasárnapja*, a *Csillag a máglyán*, a *Szuzai mennyegző*, *Káin és Ábel* és társai – bár volt ezek bemutatásával is bőven gond –, hanem egy „kutyakomédia”, a *Pompás Gedeon* váltotta ki.

A *Pompás Gedeon* 1983-ban tűztük műsorra. Ugyanebben az időpontban rendelte el a Központi Bizottság és az illetékes minisztérium (a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács), hogy a művészeti intézmények ellenőrzésére megyei szinten „vizionáló bizottságokat” kell létrehozni, amelyek elbírálják, hogy egy színpadi előadás bemutatható-e, avagy nem. A bizottság tagjait a „megbízható”, politikai funkciókat viselő elemek közül válogatták össze. A testületbe be kellett vonni úgynevezett munkáselemeket is. E mellett a színházon belül is létezett egy „dolgozók tanácsának” nevezett jóváhagyó, illetve műsortervet előkészítő valami. A „hierarchikus cenzori építmény” csúcsa Bukarestben volt, ahol a minisztériumi testületek fölött is őrködött a párt Központi Bizottságának ideológiai bizottsága.

Bizottság bizottságok hátán trónolt, előfordult, hogy amíg a színházi repertoár végigjárta ezeket a magasságokat, elérkezett az évadzárás napja, és még mindig nem volt a darab műsorra tűzéséhez jóváhagyás. A tudatlanságból származó bizonytalanság, az egymástól való félelem elodázta a napi politikai hangulatnak és a pillanatnyi irányelveknek alárendelt döntéseket.

Az új vizionáló bizottság első elemző ülését alakulása pillanatában tartotta. Ekkor, 1983. március 3-án került terítékre Sütő András *Pompás Gedeonja*.

Az akkor készített jegyzőkönyv másolata a birtokomban van a későbbiekkel együtt, mert a *Pompás Gedeon*nak négy vizionálása volt.

Maga a jegyzőkönyv is képmutató, hazug.

Deac Marius, a jegyzőkönyvvezető, jó barátunk – felesége magyar színésznő –, ő tehát a bonyolult procedúra során a színháznak falazott, tompította az érdekgeket, kifejejtett mondatokat és szavakat. A bizottsági tagok zöme is szándékosan mellébeszél, jelentéktelen és értelmetlen dolgokat – szavakat, hangsúlyokat, díszletet és kosztümproblémákat – pécézt ki. Egyébként a Bukarestből kirendelt ellenőrök között is akadt értelmes és jóindulatú delegátus is. Mircea Radulescu, a nagybányai származású, magyarul jól beszélő, alapképzését tekintve román nyelv és irodalom szakos tanár volt ilyen, aki sűrű bocsánatkérések közepette egyeztetett velem vagy a színházi irodalmi titkárral, Veress Dániellel, hogy milyen szavakat-mondatokat húzzon ki, mert „üres kézzel” nem térhet vissza Bukarestbe. Főnökeinek jelentenie kell, hogy mi értelme volt a kiszállásnak.

Ugyanakkor a vizionáló bizottság ülésén hivatali pózba vágta magát, és teljesen más hangon és gesztusokkal adta elő a már előre egyeztetett véleményt, és parancsba foglalta annak végrehajtását.

A képmutatás és a szerepjátások magasiskolája volt ez, a színpadon kívül.

Rendkívül érdekes volt a vizionáló bizottságban az úgynevezett „munkáselemek” viselkedése.

Amikor egyik alkalommal a színháznak és baráti körének vendéglői törzsasztalánál azon dühöngtem, hogy honnan halásszak elő olyan munkáselemeket, akik hajlandók eldönteni, hogy bemutatható-e egy darab, vagy sem, egyik jó humorú orvos barátunk rám szólt. – *Hagyd abba a fölösleges kirobanásokat* (tudtuk, hogy valaki jelentést ír majd ezekről!) *Válassz ki és javasolj olyan embereket, akikkel szót lehet érteni.* – *Itt jön Sanyika* – biccentett fejével a pincér felé. – *Jancsi barátjával együtt minden színházi bemutaton jelen vannak. Fogadjunk, hogy a munkakönyvükben a „muncitor” (munkás) szó van bejegyezve. Javasoljad őket a tanácsba, s lesz „munkáselem”.*

Megkérdeztem Sanyikát, mi van beírva a munkakönyvébe. „Szakképzett vendéglátó ipari munkás.”

Ez kellett nekünk!

Sanyika és Jancsi a legmegbízhatóbb taggá vált a bizottságban. Mindig megkérdezték, hogy majd mit kell nekik mondani, s azt mint nézői véleményt nagy eréllyel hangoztatták is.

Nos, 1983. március 3-án Sütő András *Pompás Gedeonja* került a színházi inkvizíció nyúzó asztalára.

Ilyen kifejezéseket morzsolgattak: „akad még simítani való”. Akik pedig az ideológia mezőire tévedtek, azok kiemelték a darab ateizmusát, azt, hogy Gedeon

egy letűnt kor terméke, a Ceușescut megelőző időkből rekedt itt, bírálni lehet, sőt kell, s a darab erénye, hogy nem a máról szól, hanem a túlhaladott múlttról. Az inkvizíció jelenlevő és szenvedő szerző is az „értékelés” szintjéhez igazodva elképesztő banalitásokat mondott.

Kész kutyakomédia volt az egész. Fejes Iuliu – egyik bukaresti renegát – azt kifogásolta például, hogy „Vizeslepedős” – a darab egyik szereplője – leken a párttitkárnak egy pofont, s őt nem zárják el, de Gedeont börtönre ítélik egy ugyanolyan pofonért. *Ez nem igazságos* – mondta. *Hasonló cselekedetért hasonlóan kell bünbődni.*

A legtöbb vitát a „Hol vagytok székelyek?” darabbéli elhangzása váltotta ki. Ezt Sütő váltig mentegette, hogy a szöveg egy gróf szájából hangzik el, s ez a szereplő a nacionalizmus megtestesítője. A bukarestiek átláttak a szítán, s tudták, hogy a ki nem mondott folytatással van a baj, s minden néző arra gondol majd, hogy „Hol vagytok, székelyek, Erdélyt bízom rátok...”

Hegedűs Ladislau elvtárs – miniszterhelyettesi rangban – a Sodoma-jelenet pikantériáját tartotta túlzónak, s a Csók kapuja jelenetet is perverznek vélte.

És a végén Csiki Dionisie – valamikor Dénes névre hallgatott – problémás műfajnak nevezte a vígjátékot, amelynek az üzenete nem világos, de vigyázni kell, hogy a fürdővízzel ne öntsük ki a gyermeket. Erősíteni kell azokat a szereplőket a színpadon, akik diadalmaskodnak a rossz fölött. Pompás Gedeon álma nem elég világos...

Végül is a bizottság úgy döntött, hogy a darabot nem lehet bemutatni, még *csiszolni* kell rajta.

Inceu Ion elvtárs, a megyei ideológiai titkár is elmarasztalta a darabot, de a színházvezetést is. Hosszadalmasan fejtegette, hogy az igazgatóságnak alaposan tanulmányoznia kell minden egyes darabot, hogy a bizottság ne kerüljön ilyen kellemetlen helyzetbe, mint amilyenben most van. Nem tiszta a szöveg, ez azt bizonyítja, hogy az igazgató és az irodalmi titkár nem olvasták el figyelmesen a művet. Nem tisztították le. Nem *csiszolták*. „A harmadik jelenet túl hosszú. Az énekeket le kell rövidíteni, s az ilyen szavakat, hogy „Boldog Ausztria”, „Ferenc Jóska” ki kell dobni a darabból.

Kós János, a megyei propagandaosztály főnöke úgy vélte, hogy a „káderosztály” szó is túl sokszor és ironikus felhanggal hangzik el, és a „rajon” szót is túl sokat emlegetik.

Inceu elvtárs minden passzust így kezdett: *legyen világos!*

És mondta, mondta a legkuszább zagyvasságokat. „Mint a komisszió elnöke, nyomatékosan kijelentem, hogy addig egyetlen darab bemutatását sem engedélyezzük, amíg nem készítették eléggé elő az előadásra, s amely emiatt nem felel meg a közönségnek.”

A következő vizionálást március 9-ére rendelték el.

Ezen az énekek terjedelmessége volt ismét a fő téma. Inceu elvtárs még két próbát javasolt, az énekek kurtítását, Boldog Ausztria és Ferenc Jóska mellőzését.

A *messzázst* – a darab üzenetét – fejtegette a záró mondatban. Inceu elvtárs ragaszkodott ahhoz, hogy a „messzázst” tiszta és érthető legyen, és ismét kaptunk mi is, a színház igazgatósága néhány ostorcsapást.

És a végeredmény?

Sütő András egyik későbbi érdeklődése alkalmával jegyezte fel, amit Pompás Gedeon további sorsáról mondtam: *jól kiröböggettük nézőinkkel az egész rendszert.*

SZÍNJÁTÉK A SZORÍTÓBAN

A sepsiszentgyörgyi „eseményekre”, természetesen a bukaresti Magyar Követség is figyelt, s ezeket a követség emberei, sőt az egykori hírhedt Rajnai Sándor személyesen is nyomon követte, ő maga és a követség apparátusában dolgozók is gyakran megjelentek a színházi bemutatóinkon. Természetesen „nem hivatalosan”, hanem színházkedvelőkként, Bukarest és Sepsiszentgyörgy között mindössze 200 km a távolság.

Rajnai Sándor már 1980. május 12-én kézjegyével látta el a Sepsiszentgyörgyi beszélgetések tárgyú, Puja Frigyes külügyminiszter számára küldött feljegyzését. A „Szigorúan titkos!” jelentést Göndör Péter kultúrattasé készítette.

A feljegyzés korrekt, készítőjének tájékozottságára és a nemzetiségi ügyekben való jártasságára utal.

A titkosítás alól 1996-ban feloldott – visszaminősített – jelentés ma a kutatók rendelkezésére áll, a hozzánk eljuttatott másolati példány Vincze Gábor szegedi történésztől származik, amelyért ezúton mondunk köszönetet.

Az alábbiakban részletet emelek ki a jelentésből. A dúlt betűvel szedett szövegrészek a feljegyzés budapesti olvasójától és értékelőjétől – esetleg Puja Frigyes külügyminisztertől? – származnak.

„A Sepsiszentgyörgyön április végén megrendezett második nemzetiségi színházi fesztivál (kollokvium, S. L.) alkalmat adott számos beszélgetésre, amelyek lényegét az alábbiakban foglaljuk össze:

Az általános nemzetiségi helyzetkép ellentmondásos és a viszonylag eseménytelen felszín alatt bizonyos feszültségek érzékelhetők. A felszínen a kulturális, anyanyelvi harc köntösében jelenhetnek meg nemzetiségi demonstrációk, így a színházi fesztivál is ennek egyik kerete. A színház ma a nemzetiségi körülmények között mint az anyanyelv, a nemzetiségi identitás, hagyományok, közös lelki alkat kifejezésének, a tömegek együvé tartozásának szinte kizárólagos politikai fóruma. Ezzel is magyarázható az áprilisi nemzetiségi színházi kollokvium hatalmas közönségsikere. Maga az akció gyakorlatilag központi anyagi támogatás nélkül zajlik, túlnyomó részben a megyei pártbizottság saját költségvetési keretei biztosítják a rendezvényeket, valamint az ország különböző nemzetiségi színházai. Bizonyos szerep jut az egészséges lokálpatriotizmusnak, a megyei első titkár személyes ambícióinak is.”

SÜTŐ ANDRÁS „ELSZIGETELÉSE”

Javában folyik Sütő András új drámájának „A szuzai mennyegző”-nek a publikálása és színpadra állítása körüli „egyezkedés” – írják a követségi jelentésben. A sepsiszentgyörgyi színházi fesztiválra érkezett központi küldöttek, az SZMNT (Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács = a művelődési minisztérium szerepkörét töltötte be S. L.) színházi főosztályáról szövegmódosításokra igyekeztek rávenni a szerzőt. A Sütő körüli helyzetet egyéb-

ként egyfajta elszigetelési törekvések jellemzik. Nem jelölték parlamenti képviselőnek, lapja, a marosvásárhelyi Új Élet kapcsán újabban akadémikuskodásokat tapasztal, az Igaz Szó nem volt hajlandó közölni említett drámáját, sőt legújabbán a főszerkesztő, Hajdu Győző elzárkózott egy a Sütő irodalmi munkásságát elemző tanulmány közlésétől arra hivatkozva, hogy „az most nem aktuális”.

A „Sütő körüli helyzet” alakulásáról, a rendkívüli népszerűségnek örvendő író elszigeteléséről, a műveivel kapcsolatos akadémikuskodásokról a kortárs magyarországiak sorolhatnák a követségi megfigyelést kiegészítő történeteket.

Sütő és a sepsiszentgyörgyi színház között a hatvanas évek végétől mély és tartós bizalmi viszony alakult ki. Jószerével a mi színházunk mutatta be – Tamási Áron, Illyés Gyula, Németh László, Csurka István társaságában! – Sütő mindenik, akkor elérhető színpadi művét. A szerző azokat a munkáit is elküldte hozzánk, amelyeket nem nekünk szánt, sőt a '80-as évek második felében már „műveinek visszautasításáért” is hozzánk fordult, kérvén bennünket, hogy hivatalos levélben közöljük az elutasítást. Erre azért volt szüksége, hogy ne legyen „törvényszegő”, s a kézirat külföldre juttatását a hazai elutasítással indokolhassa.

Sütővel ekkor már nem csak a pártapparátus ideológiai felügyelői bakalódtak, akadtak mezei tollforgatók is, akik a „drámaelmélet” bástyáiból lövöldöztek rá. Már ebben az időben egy vékony brosrúrára való is teltt arra, hogy esztétikai vétségekért, drámaírói szabályszegésekért utasítsák el színpadi műveit. A hatalom számára Sütő nimbuszának ilyen megalapozású koptatása kedvezőbb volt, mint a nyílt, a brutális politikai támadás és leszámolás, amelyet az író hatalmas olvasótábora és a színházlátogatók seргеi lázadóva utasítottak volna vissza.

SÜTŐ ANDRÁS MÚLT ÉS JÖVŐ IDŐBEN

2002-ben a 75 éves Sütő Andrást köszöntöttük Pusztakamaráson. Az évforduló évében a marosvásárhelyi Mentor Kiadó „köszöntő könyvvel” tisztelgett a kortárs írófejedelem előtt, s többek között és többek mellett engem is felkértek egy szusszanásnyi jegyzet megírására.

Halálának lélekbe markoló híre után lapunkban, a *Háromszék*ben kellett búcsúznom tőle. Előbb megírtam *Sütő András drámáinak drámája* címmel a jegyzetet, majd belelaptam az évfordulós írásba, és meglepődve tapasztaltam, hogy egyetlen, a sírkereszt-hoz hasonlatos betű, a „t” szavakhoz illesztésével a köszöntő írás nekrológgá alakul át.

Ilyen és ennyi lenne az élet, egy szó végén billegő jel s utána a pont, amelyhez egy folyamat hozzáloccsan és megfagy, megmerevedik, vagy lehetséges és van a „t” után is folytatás?

Sütő András valahányadik születésnapján – több-kevesebb esztendővel túl az *emberélet útjának felén* – okos dolog és érzelmes ötlet volt családias hangulatú, de tempólan emelkedett ünnepségre a szülőfaluba, Pusztakamarásra szólítani bennünket – írtam akkor. Bizony, András barátunk már, sajnos, egyre kevesebbek *öccse*, és szerencsénk, egyre többünk *bátyja*, de aki azért még felkapja a fejét, ha *bátyám* megszólítás

keveredik a szavak közé, vajon őt illeti-e a distanciázó szó? Jól érti, sokunknak, a nála idősebbek százazreinek is *bátyja* a szó másik értelmében, ő a nagyobb, a tehetségesebb, a jártasabb a *szóvetésben*, tulajdonképpen önmaga megtalálója a pusztakamarási beszéd diribdarabjai között, aki közel háromnegyed századdal ezelőtt nagy felfedezést tett: a beszéd forgácsdarabszavait Arany János-i művességgel úgy tudta egymás mellé pászítani, együvé simogatni őket, hogy ezek egy hatalmas nyelvépítmény együvé tartozó elemeivé, anyanyelvünk megtartó gerendázatává váljanak.

Ünnepeltünkre mindig is jellemző volt az anyanyelvi építkezés igénye, a megmaradás és ittmaradás kötőanyagának kimunkálása. A nyelv bővületében él(t), ennek metaforikus kifejezési képességét egybeszedve olyan kommunikációs rendszer *irodalmi kamarásává* vált, amely képessé teszi gondolatainak és érzelmeinek szabad áramlását, képletesen szólva, a puszták, a mezőségek népe és a legrafináltabb nyelvi ínyesmesterek között.

Engem Arany János, Tamási Áron nyelvi művészete mellett Sütő András nyelvteremtő mágija babonázott, talán azért is, mert magam is hasonló nyelvi környezetből, faluról, azaz vidékről érkeztem.

Sütő csak tökéletlenül utánozható népi gyökéretű nyelvőrző és nyelvteremtő teljesítménye például már élete folyamán hatalmas lelki és szellemi térségekben hódított, mindenhol, ahol magyarok és magyarul beszélők élnek a világon – írtam később, a nekrolómban. Mindenhol tankönyveket és iskolaablakokat nyitogatott, levegőhöz és fényhez juttatta az elszennyezett fuldokló, sápadó magyar nyelvet.

„Azt gondoltam: ha kézen fogom a század utolsó harmadában született gyermeket, és bebarangolom vele Nyelvünk Nagyfejedelemségét, örökségünk, törvényes jussunk számbavételével a holnap felé is ablakot nyithatunk. Reményeinkben a holnap azt ígérte, hogy ezeréves szülőföldünk örök hangjai közt a sajátosság méltóságának elemi emberi jogával zengi majd életrevalóságát nyelvünk is, az édesnek nevezett anyanyelv. Azt gondoltam, hogy unokák s nagyszülők egymás szeme láttára fogják itt leélni életünket. Nem így történt” – vallotta *A lőtt lábú madár* nyomában című kötetének előszavában.

Sütő András nyelvi hódolata és hódítása talán a legmaradandóbb.

Maradandónak kellene lennie emberi tartásának, mindenkori kiállításának, népéhez-nemzetéhez való hűségének, a nagyvilágot műveivel bejárato egyetemességének drámáiba kivetített énjének belső viaskodása, a civil világban vállalt szerepe, sorsformáló és sorsot vállaló szülőföldközelen maradása is.

A feltételes beszédmód bizonytalanságába menekülő fogalmazásnak oka van. Az alkotó munka és az élet eme pászmáin már nem fogalmazhatunk olyan egyértelműen, mint Sütő András pompás nyelvezetének, stílusának térhódítása kapcsán.

Példát mondok. A mostani idős és a mai középgenerációhoz tartozók Sütő András színpadi művei, drámái térhódításának lehettek tanúi. A történelmi végzet és a szabad akarat ütközésének katarzist kiváltó drámai alkotásai a diktatúra legsötétebb évtizedeiben lelki és erkölcsi fogódnót jelentettek számunkra, társadalmi küzdelmeinkben eligazításul és támaszul szolgáltak. Vitadrámáinak paraboláit, allegóriáit mint rovásírást, képírást olvastuk és értettük. A kisebbségi lét poklának bugyraiban mi, magyarok és

nem magyarok, demokratikusan gondolkodni próbálkozók egymás értőivé, a jót akarárs szándékában egymás barátjává és cinkostársaivá lettünk. *A csillag a máglyán*, az *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, *Káin és Ábel*, *A szuzai mennyegző*, előbb itthon, Erdélyben, majd miután Sütőt a '80-as évektől a hatalom kiszorította szülőföldjéről az *Advent a Hargitán*nal és egyéb színpadi műveivel együtt Magyarországon vált szellemi útítársunkká és eligazítónkká.

Szinte érthetetlen, hogy a '90-es évek Kárpát-medencét meghódító változásai, a szabadságot szabadossággal társító, a színpadokat Sütőtől és a közönségtől is elhódító irányzatok és csoportosulások kiszorították a közéletből és a művészetek világából Sütő András és drámáit.

Ez a Sütő-drámák drámája.

ENGEDJÉTEK „HOZZÁNK” JÖNNI A SZAVAKAT

Egykoron – írtam négy évvel halála előtt –, a hetvenes évek elejétől a nyolcvanas évek derekáig a sepsiszentgyörgyi színház igazgatójaként a nemzeti megmaradáshoz és a színpadi művészet kimunkálásához szereztünk be Tőle muníciót, *hajtó-* és *gyűanyagot* is, ha úgy tetszik, s eme közös játékok során, amelyek gyakran ajzották szellemi vérengzésre a hatalmat, volt alkalmunk érzékelni azt a csodát, ami *egy sereg embert együttérző és együttgondolkodó közösséggé* változtat. A tízezres – évek során több százezres – nézősereglet képes volt az együttérzés közbirtokosává válni, alkalmassá arra, hogy a Sütő András-i szavak zsinórpaddására emelkedve értékelje azt, ami eleink történelme során véle és társaival megesett, s el tudjon igazodni a jelenkori teendőik bozótosaiban.

Sütő András bennünket nemcsak házi szerzőként tisztelt meg, hanem közönség- és közösségfogó színpadi műveivel a színházat is magához emelve, a végén már olyan fontos nemzetiségi intézménnyé segítette – míg mások pofozták –, amely a diktatúra kiszolgálóinak hegyen túli (bukaresti) korifeusait is a brutális letiltások és betiltások csatározásaira ragadtatta.

A kódolt nyelvi üzenet Sütő András művei révén képes volt kivédeni a csapásokat, a Sütő András-i vígjátékok frenetikus hatása hosszú idők távolából is visszakacag ránk, olyannyira, hogy negyedszázad múltán is, nem éppen templomi megfogalmazásban úgy gondolunk ezekre, a *Pompás Gedeonra* vonatkozó, Sütőnek szóló egykori szavaimat idézve, hogy *jól kiröhögtettük nézőinkkel-olvasóinkkal az egész rendszert*.

De a közönség megríkatasával is erősítettük magunkat. A színházi élet legnemesebb teljesítményének tartom azt – s ez így rögzült az emberek emlékezetében is –, hogy egy többnyire falusi gazdálkodókból összetevődő vagy a polgárosodásba alig belekóstoló, az értelmiségi foglalkozásokkal frissiben ismerkedő társadalmi réteg a bonyolult történelmi parabolák megértésére is képessé vált. *Azért voltunk akkor a világon* – Tamási Áront Sütő révén parafrázálva –, hogy *szavainknak valahol helyet teremtsünk benne*.

És, tulajdonképpen, ezért vagyunk ma is.

Nekem a legszemélyesebb élményeim közé tartozik az az értelmi játék, mikor a színházban játszott darabok szellemisége időben és térben szétgyűrűzött, s fel-

nőtt emberek játszadoztak azzal, hogy beöltözzenek Kálvin János vagy Szervét Mihály szerepébe. De volt, aki a hűség és ellenszegülés dilemmái közepette a Nagelschmidt radikalizmusára esküdött: a tirannust el kell pusztítani, s érdekes, a *Csillag a máglyán* szerepköreinél maradva, Farel brutális túlkapásaira – *János, állítsuk fel az akasztófákat!* – senki sem vállalkozott.

Most is nosztalgizáóan kellemes arra gondolni, hogy a Székelyföld szellemiségét részben meghatározó színházi intézmény számára mit jelentettek Sütő András művei, s emlékezni arra, hogy az általa képviselt gondokkal, az *erdélyi fonni valóval* bejárhatuk Transszilvánia, a Partium, Bánát meg Bukarest mellett a Kárpát-medence magyarlakta vidékeit. Jó tudni, hogy Sütő András Tamási Áron, Illyés Gyula, Németh László, Páskándi Géza és a magyar klasszikusok mellet a színház a közösségépítés fellegvárává vált.

Külön köszönjük azt a bizalmat is, hogy mikor már mindannyiunk számára nyilvánvaló volt, az *Advent a Hargitán* nálunk nem kerülhet színpadra, Sütő András azért ajánlotta és küldte el számunkra kéziratát, s kért tőlünk *elutasító rámondulást*: nem vállaljuk darabja műsorra tűzését, hogy ezek után politikailag indokolt legyen a mű Magyarországgra menekítése.

Talán nem túlzok, ha mai szóhasználatmal mi nemcsak passzív olvasóként, hanem Sütő András által is delejezve *tettünk ezt-azt a magyarság határokön átnyúló egyesítéséért*. Erre tanúim magyarhoni színikritikus és színházimádó barátaink is, akik még a határállomások meztelenre vetköztető vegzatúráját is vállalva érkeztek hét-nyolcszáz kilométerről előadásainkra, s Balaton-felvidék meg Budapest nagyvárosainak közönsége, akik vendégszolgáink kitartó hívei voltak.

A sütői intésre hallgatva ilyenkor *az anyanyelv ösvényein indultunk*, falujárásaink alkalmával azért, hogy *meglássuk a bölcsőt*, és ha más irányba mentünk – az erdélyi és anyaországi nagyvárosok felé –, akkor a háromszéki, pusztakamarási bölcsőket vittük magunkkal, hogy szavainknak is, magunknak is helyet teremtsünk, és jogot keressünk a világban.

Sütő András minden kétséget kizárón, kedvenc szavával szólva a csillagok, a kortárs magyar irodalom csillagjai közé tartozik, amelyet rajongóinak százezrei és ellenségeinek, ellenlábásainak maréknyi csoportja egyaránt elismernek. Nagyformátumú alkotók esetében közhelynek számít az a hozzátartozókat és a túlélőket vigasztaló megállapítás, hogy szellemi teljesítményük nem vész el, örökségüket generációk közvetítik és viszik elébb, műveikben, alkotásaikban élnek tovább.

A Sütő-drámák drámája, hogy napjainkban nem játsszák – írtam előbb.

Talán a Nagy Kaszásnak a kegyetlen suhintása hozhat fordulatot drámáinak drámai utóéletében, hisz nézzünk csak szét magunk körül, vitadrámáiban az erkölcs és a hatalom viaskodása, a hazugság és az igazság küzdelme, a becsületnek meg a tisztességnek a gonoszszággal való mérkőzése a való élet színpadán és történelmi öltözetben egyaránt jelen van.

Színi igazgatók, rendezők és színészek, engedjétek hozzánk jönni a Sütő-drámákat!